

Nepagarba bendro gyvenimo taisyklėms, smurto toleravimas daugiau ar mažiau būdingas visoms pokomunistinėms šalims. Eltos nuotr.

Protestai – ir pilietiškumo spragų veidrodis?

Protestai ir mitingai demokratinėse šalyse yra normalūs reiškiniai. Teisę prieštarauti ir viešai išreikšti savo nuomonę turi visi piliečiai. Tačiau kartais laisvės reikšti įsitikinimus suvokimas prasilenkia ne tik su demokratijos taisyklėmis, bet ir su logika.

Viktorija PETKEVIČIŪTĖ

Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) docentė, sociologė dr. Jūratė Imbrasaitė, tyrinėjanti piliečių dalyvavimo reiškinį, įsitikinusi, kad gyventojų protestai ir mitingai atspindi kelias ryškias visuomenės problemas. Visų pirma – tai, kad mūsų visuomenėje trūksta nuoseklaus, efektyvaus pilietinio ugdymo ir nemažai piliečių neturi pakankamų politinių žinių. Be to, neretai mitinguose ir protestuose galime matyti įvairių ginamų žmonių interesų samplaiką, girdėti daugybę kartais tarpusavyje nesusijusių žinučių. Tuomet, pasak pašnekovės, sunku suprasti, kokiais tikslais protestuojama, kokie yra konkretūs piliečių reikalavimai. Dažnai nėra aišku, ar apskritai siūlomi kokie nors konkretūs keliamų problemų sprendimo būdai. Trečia, galima pastebėti, kad žmonės yra išvargę dėl pandemijos ar tiesiog nepatenkinti savo gyvenimu.

„Turiu pabrėžti, kad kai kurie sujudimai geba įtraukti ir mobilizuoti įvairias visuomenės grupes. Mitinguose, protestuose galima išgirsti įvairių žinučių. Vieni – prieš vakcinavimą, kiti – už tradicines vertybes, tretieji ateina su mintimi „Seimą – lauk“ ir pan. Dalis tų reikalavimų yra vertybiniai, kiti – instrumentiniai, ir iki galo kaip ir nėra aišku, koks gi reikalavimas visgi yra pagrindinis. Štai vieno neseno protesto priežastis greičiausiai

buvo apribojimai, su kuriais susidurs neturintieji galimybių paso. Viena vertus, tie reikalavimai buvo persipynę ir vargu ar aiškiai, konstruktyviai, adekvačiai suformuluoti, iškomunikuoti, – svarsto sociologė. – Kita vertus, pavyzdžiui, skambėjęs protestuotojų reikalavimas „Seimą – lauk“ atrodo keistas. Kuo remiantis to reikalaujama? Vieną konkretų Seimo narį, turint svarbių argumentų, galima pašalinti apkaltos būdu arba galima laukti kitų rinkimų. Juk Seimo narys šiaip jau yra piliečių išrinktas atstovas, kuris, davęs priesaiką Seime, įgyja teisinę neliečiamybę. Šūkis „Seimą – lauk“ yra netinkamas ir, priklausomai nuo aplinkybių, gali būti neleistinas.“

Nepasitikėjimo priežastys

Kas žmones atveda į tokius protestus, kuriuose kvestionuojami tam tikri valstybės sprendimai? Kodėl apskritai žmonės nepasitiki valdžia, rekomendacijomis, kurios paremtos bendradarbiaujant su pasaulio šalimis, patikimomis pasaulinėmis organizacijomis? Pasak VDU docentės, protestas parodo žmonių nepasitenkinimą. O jo priežasčių gali būti įvairių. „Čia gali būti daugybė garsiai neįvardytų motyvų, ne tik nepatiramas, pavyzdžiui, galimybių pasui ar vakcinacijai. Žmogus gali sakyti, kad jis yra prieš „priverstinį skiepijimą“, tačiau už to gali slypėti visai

kitos priežastys ar informacijos trūkumas. Eidamas į protestą žmogus visų pirma turėtų kelti klausimus: kodėl aš einu į šį protestą? Koks šio protesto tikslas? Kas yra protesto organizatoriai ir ko jie siekia? Pripažįstu, kad protestas gali būti vertinamas kaip saviraiška, bet didelės žmonių grupės protestas gali tapti nevaldomas. Pati neičiau į protestą, kuriame naudojami smurto simboliai ir skatinami smurtiniai veiksmai“, – teigia sociologė.

Dr. J. Imbrasaitė atkreipia dėmesį, kad nepasitikėjimas neretai kyla ir iš kasdienio gyvenimo skaudulių ir neteisybės. Kita vertus, žmonės turi per didelių lūkesčių ir jie yra nepateisinami. „Tyrimai rodo, kad, pavyzdžiui, toks dalykas kaip demokratija žmogaus darbovietėje turi išties didžiulę įtaką tam, kaip asmuo vertina politikus, kaip pasitiki institucijomis. Atlikti tyrimai atskleidė, jog žmogui nepaprastai svarbu, kad jis organizacijoje būtų išgirstas, kad būtų atkreipiamas dėmesys į jo nuomonę, kad jis turėtų galimybę išsakyti savo siūlymą. Jeigu šie poreikiai – ne realizuojami, gali būti, kad tas asmuo išreikš savo nepasitenkinimą kitur ir kitaip“, – aiškina pašnekovė.

Sociologės teigimu, dažnai kai kurių žmonių nepasitikėjimui įtakos turi ir jų domėjimosi laukas, melagienos, kritinio mąs-

tymo stoka: „Kalbant apie koronaviruso pandemiją, manau, kad nemažos dalies žmonių nepasitikėjimą lemia dezinformacija, selektyviai atrenkama informacija. Tai ypač atsispindi socialiniuose tinkluose. Matome, kaip dalijamasi tam tikrais vienokios ar kitokios informacijos fragmentais, nuotrupomis. Todėl atsiranda labai daug įvairių mitų ir kartais netgi savaime suprantami, mokslškai pagrįsti dalykai tampa kone tikėjimo klausimu.“

Bendras taisyklės priima ne visi

Kodėl tam tikra dalis visuomenės prieštarauja susitarimams, kuriuos iš esmės pritaria dauguma piliečių? Sociologė pabrėžia, kad visoms pokomunistinėms šalims yra daugiau ar mažiau būdinga nepagarba bendro gyvenimo taisyklėms.

„Kaip sakė vokiečių teisininkas, sociologas Maksas Vėberis, žmonės laikosi teisės dėl instrumentinių priežasčių – dėl to, kad suvokia, jog jeigu visi nesilaikys tam tikrų taisyklių, kils chaosas ir jie negalės gyventi visuomenėje. Taip, tos taisyklės kartais gali būti neparankios, bet mes dėl jų susitariame, kad galėtume gyventi, veikti. Teisingumo pojūtis žmogui – labai svarbus, tačiau jį galima užtikrinti tik laikantis bendrų taisyklių ir suvokiant, kad jos demokratinėje valstybėje yra visiems vienodos

ir kartais, siekiant bendro visuomenės gėrio, kai kam gali būti nemielos. Čia vėlgi atsiremiamė j tai, kaip svarbu, kad žmonės turėtų politinių žinių, kad žinotų, kaip veikia demokratija, išmanytų, kaip veikia demokratinės visuomenės taisyklės. Išpuoliai prieš žiniasklaidos atstovus, visuomenės grupes žeidžiantys simboliai, pareigūnų žalojimas nėra demokratija. Aš turiu teisę j savo laisves tiek, kiek tai neprieštaruoja kitų žmonių teisėms ir laisvėms. Ir ši taisyklė yra svarbi, mes turime jos laikytis. Manau, kad efektyvaus protesto negalima tikėtis, kai susirinkę žmonės jaučiasi turį visus atsakymus, kai jie nekelia klausimų, nebando nieko išsiaiškinti, nesiūlo konkrečių demokratinis principus atitinkančių tų klausimų, kurie suvokiami kaip problemiški, sprendimo būdų“, – dėsto dr. J. Imbrasaitė.

Nesinaudojama teisinėmis priemonėmis

Pašnekovė tikina bet kokiu atveju palaikanti savo teisių gynimą pirmiausia teisinėmis priemonėmis. Tačiau taip pat pabrėžia, kad tam reikalingos tam tikros žinios, išprusimas, priešingu atveju gali reikėti samdyti advokatą. „Štai, pavyzdžiui, mačiau feisbuke, kad dalis teisininkų buriasi j grupę siekdami įrodyti, jog kišimasis j žmogaus sveikatos reikalus, kalbant apie skiepijimą, yra Ovjedo konvencijos 2 straipsnio pažeidimas. Manau, yra galimos įvairios šio straipsnio interpretacijos, tačiau savo teisių gynimas teisme – kiekvieno asmens konstitucinė teisė. Situacija bus išsiaiškinta, ir tai galbūt netgi virs taisykle, teisine praktika. Galų gale politikai bus priversti įžvelgti dar vieną aspektą ir t. t. Man priimtinas savo teisių gynimas civilizuotais būdais, tačiau vėlgi čia reikia žinių. Kitas dalykas – demokratijos taisyklių išmanymas ir jų taikymas kasdieniame gyvenime. Galima kelti klausimą, kiek pilietinis švietimas mokyklose yra efektyvus ir kokybiškas? Kuo geriau žmogus išmano demokratijos taisykles, kuo geresnis empatijos pavyzdžius mato šeimoje ir pan., tuo yra geriau. Smurto veiksmų, kuriais buvo sužalota kitų žmonių, šiuo atveju – vals-

tybės pareigūnų, vykdyusių savo pareigą, sveikata, niekaip negalima toleruoti. Protestas demokratinėje valstybėje yra civilizuotas ir taikus: išsakau savo nuomonę, bet tikrai nesimu smurtinių veiksmų“, – aiškina dr. J. Imbrasaitė.

Sociologės teigimu, tai, kodėl protestuose nematome diskusijų, kur bent kelios šalys kalbėtųsi apie problemas, galima aiškinti remiantis minios psichologija. „Minioje tam tikra emocija išauga, t. y. padvigubėja ar patrigubėja, juk ir krepšinio rungtynes smagiau žiūrėti bare ar arenoje. Minia dažnai būna įsiau drinusi, emocijos neretai liejasi per kraštus. Organizatoriai sako ugningas kalbas ir kviečia imtis realių veiksmų. Beje, smurtiniai veiksmai visose pokomunistinėse šalyse yra kur kas labiau toleruojami nei tradicinės demokratijos valstybėse. Tai lemia nepakankamai suvoktos ir praktiškai neįgyvendintos demokratijos taisyklės ir smurto apraiškos kasdienėje aplinkoje“, – pabrėžia VDU docentė.

Parankus abejingumas

Po plačiai ir su neigiamais atgarsiais nuaidėjusių protestų viešojoje erdvėje galime išgirsti ir juose dalyvavusių žinučių apie tai, kad jie atsiriboja nuo viename ar kitame proteste naudotos žeidžiančios simbolikos, patyčių apraiškų, smurto ir t. t. Pasak dr. J. Imbrasaitės, tokie ir panašūs protestų dalyvių atsiribojimai rodo labai siaurą požiūrį, nes bet kokiu atveju reikėtų justis atsakomybę dėl savo dalyvavimo, įvertinti kontekstą. „Teiginys „aš buvau tik pirmojoje protesto dalyje, tad nežinau, dėl ko turėčiau jaustis kaltas“ yra ne visai tinkamas. Mano nuomone, jeigu nebūtų buvusios pirmosios dalies, nebūtų buvusios ir antrosios. Kalbant apie kontekstą, reikėtų turėti omenyje geopolitinę ir šalies vidaus padėtį, pandemiją ir visų šių problemų sprendimo sudėtingumą. Reikia žinoti mūsų medicinos sektoriaus pajėgumus, suvokti migrantų krizės problemą, kur sutelktos mūsų šalies saugumo pareigūnų pajėgos, ir įvertinti protestą atsižvelgiant j visus šiuos dalykus, – dėsto sociologė. – Žinoma, žmogus visko ži-

noti negali, bet tie, kurie domisi, gali atsirinkti, su kuo eiti protestuoti. Mažų mažiausiai verta pažiūrėti, kokie žmonės už viso to stovi, pasidomėti pavardėmis – ar aš galiu tais žmonėmis pasitikėti? Kokie reikalavimai bus keliami? Ką apie tai mano visuomenės veikėjai? Atsakomybės nusimesti ieškant įvairių pasiteisinimų, esą nežinojau, negalima. Jeigu proteste buvau, vadinasi, buvau.“

Pasak pašnekovės, kiekviename proteste tikrai gali dalyvauti žmonių, kurie paprasčiausiai nežino, ko tikėtis, nenučiuokia, kas ten vyks. Tačiau ji pabrėžia, kad galima reaguoti j dalykus, su kuriais nesutinki, j abejotinos reputacijos asmenis. „Turint omenyje pastarąjį protestą, ar jo dalyviams buvo priimtinos kalbėtojų, teisiame už antivalstybinę veiklą, kalbos? Galbūt buvo tokių, kurie nežinojo, kad jų scenoje bus, tačiau tuomet buvo galima kategoriškai išreikšti savo poziciją ir išeiti. Aš tai pavadinčiau parankiu žmonių abejingumu. Jei manote, kad yra pažeidžiamos kokios nors jūsų teisės, duokite ieškinį j teismą. Taip turi būti sprendžiami klausimai“, – tvirtina dr. J. Imbrasaitė.

Taika ir civilizuotumas

Paklausta, kaip keitėsi visuomenės aktyvumas nuo Sąjūdžio laikų, pašnekovė pabrėžia, kad lyginti šių dienų ir nepriklausomybės atkūrimo laikų judėjimų visgi negalime. „Sąjūdžio laikais buvo visai kita situacija ir kitas kontekstas. Sąjūdžio judėjimas turėjo labai aiškų bendrą tikslą – mes norėjome atkurti valstybę, – teigia sociologė. – Mes turėjome aiškią veikimo strategiją ir pirmiausia norėjome kurti. Šiandien protestai labiau tampa saviraiška. Beje, šiuo metu rašau straipsnį, kuriame išryškėja tam tikros mūsų visuomenės grupių tendencijos. Pavyzdžiui, įdomus dalykas tas, kad išryškėjo grupė žmonių, tvirtinančių, kad jiems politika nėra svarbi, ja nesidomima arba domimasi labai mažai, bet jie yra linkę protestuoti ir dalyvauja protestuose. Sakyčiau, tai – gana paviršutiniškas politikos suvokimas ir tiesiog oksimoronas.“

Kita vertus, pašnekovės teigimu, itin didelis piliečių įsitrau-

Labai svarbu ginant savo teises nepamiršti ir kitų žmonių teisių. Pauliaus Peleckio (Fotobanko) nuotr.

kimas gali virsti, pavyzdžiui, radikaliais judėjimais. „Todėl labai svarbu išlaikyti sveiką protą ir mąstyti plačiau, žinoti, kas yra demokratija, ginant savo teises nepamiršti ir kitų žmonių teisių. Man priimtinas tas protestas, kuris yra taikus, kurio dalyviai turi aiškius tikslus ir teikia pasiūlymų. Tokiu – konstruktyviu – būdu galima kurti geresnę sistemą. Tiesa, čia kalbu apie idealą, ir jis nėra paprastas, norint jo siekti reikia daug žinių ir išmanymo. Taigi vėlgi grįžtame prie visuomenės pilietinio švietimo svarbos ir jo kokybės“, – atkreipia dėmesį dr. J. Imbrasaitė.

Pasak sociologės dr. J. Imbrasaitės, protestai visų pirma turėtų būti taikūs, jū dalyviai – turėti aiškius tikslus ir pasiūlymų